

Terugblik symposium ‘amfibische cultuur’

Op donderdagmiddag 23 februari 2012 organiseerde de Vereniging een symposium met als thema ‘Amfibische cultuur: leven met overstromingsrisico’s in Nederland’. Aanleiding was de oratie van hoogleraar waterstaatsgeschiedenis Petra van Dam van 29 oktober 2010 (zie <http://dare.uvu.vu.nl/handle/1871/18457>). De voor het symposium gereserveerde zaal aan de Vrije Universiteit was met circa veertig personen goed gevuld. De levendige discussies – waarvoor gelukkig ruim tijd was ingepland – toonden aan dat het thema aansprak. Als dagvoorzitter trad Bert Toussaint op. Petra van Dam beet zelf het spits af met een korte introductie van het onderwerp. Zij stelde diverse culturele aanpassingen aan overstromingsrisico’s (‘coping mechanisms’) aan de orde. Zij gaf aan dat er drie soorten reacties op watersnoodrampen te onderscheiden zijn: preventie (migratie of tijdelijke verhuizing), minimalisatie van materiële schade en reductie van psychologische stress.

Daarna gaven vijf sprekers een nadere invulling. Judith Toebast ging in op bouwkundige aanpassingen aan boerderijen in het rivierengebied. Er werd onder andere op hoogte gebouwd, maar ook verhoogde stallen en zelfs stalruimte op zolder kwamen voor. Daar waren vaak tevens extra bedsteden en een stookplaats aanwezig. De boeren wilden met deze bouwkundige aanpassingen het leven in tijden van watersnood zoveel mogelijk door laten gaan.

Hoogleraar waterstaatsgeschiedenis Petra van Dam beantwoordt vragen tijdens het symposium van de Vereniging op 23 februari 2012. Foto B. Wouda.

Harm Pieters besprak de 'herinneringscultuur' van de grote watersnoodjaren 1775-1776 en 1825 aan de hand van de naar aanleiding van deze rampen verschenen gedenkboeken. Hij ging in op de achtergronden van de auteurs, hun opdrachtgevers, de functies van de gedenkboeken en de vraag in hoeverre er van een nationale cultuur gesproken kon worden. Pieters concludeerde dat de gedenkboeken van 1775 het begin van een nieuw genre markeerden.

Arend en Michiel Kagchelland hielden een dubbelpresentatie. Eerstgenoemde begon met zijn persoonlijke herinneringen aan de Ramp van 1953 die hij als negen jaar oude jongen in Ooltgensplaat op Goeree-Overflakkee meemaakte. De heer Arend Kagchelland besloot zijn aangrijpende relaas met de conclusie dat het water altijd aandacht bleef vragen en nooit onderschat mocht worden. Michiel Kagchelland vervolgde met een bespreking van de pennenstrijd tussen aanhangers van de romantische protestantse oplevingsbeweging van het Réveil en 'verlichte' dominees over de watersnood van 1825. In de kring van het Réveil werd de overstroming als een regelrechte straf van een wrekende god voor de zondige mens opgevat. De enige uitweg was bekering. Tegenover deze 'juridische' benadering van straf op zonde stond een milder godsbeeld waarin de allerhoogste het ondanks alles goed met de mens voor had. De watersnood vormde hooguit een opvoedende wenk van een liefhebbende vader.

Alex van Heezik besloot de middag met een voordracht over compartimentering als strategie om overstromingen te beheersen. Hij begon met de vertoning van beelden van het gezonken cruiseschip Costa Concordia. Deze ramp had voorkomen kunnen worden door betere compartimentering van het schip met waterdichte schotten. In de Nederlandse waterbouw worden al heel lang reservedijken achter de primaire keringen toegepast. De Deltacommissie onderkende in haar eindrapport de grote betekenis van reservekeringen. Maar wegens de kosten werd de nadruk toch vooral op de primaire keringen gelegd. Een in 2008 verschenen nieuwe studie had hier helaas geen verandering in gebracht.

Tenslotte gaf Petra van Dam een korte reactie. Een grote overkoepelende these had zij niet direct. Haar oratie over de amfibische cultuur was met nadruk bedoeld om nieuw onderzoek te genereren. Het symposium toonde aan dat dit was gelukt. Voorzitter Bert Toussaint zette om 17.15 uur een punt achter de geslaagde middag met de mededeling dat de bijdragen van de sprekers deze herfst in een speciaal dubbelnummer van het Tijdschrift voor waterstaatsgeschiedenis zullen verschijnen.

Luminescentiedatering stormvloeden

Exacte gegevens over stormvloeden langs de Nederlandse kust zijn schaars. Pas vanaf het einde van de negentiende eeuw wordt er structureel gemeten. Wegens de beperkte historische meetreeks is het lastig om tot betrouwbare statistische uitspraken te komen over stormvloeden in de toekomst. Onderzoekers van de TU Delft hebben nu aangetoond dat met behulp van de luminescentiedatering de historische data aangevuld kunnen worden. Een zandkorrel zendt bij bestraling door licht met een bepaalde golflengte een heel klein lichtsignaaltje uit. De sterkte van dit signaal neemt in de loop van de tijd toe onder invloed van natuurlijke radioactiviteit, de achtergrondstraling. Wanneer het zand door zonlicht wordt beschenen, vervalt de opgebouwde luminescentie. Uit de combinatie van de sterkte van het signaal en de achtergrondstraling kan worden bepaald hoelang de korrel begraven is geweest. Een team onder leiding van dr. Jakob Wallinga paste de luminescentiemethode met succes toe op een laag sediment afgezet tijdens een stormvloed in het duin bij Heemskerk. Deze laag kwam bloot te liggen na een storm in 2007. Uit de afzetting bleek dat de betreffende stormvloed hoger kwam dan die van 1953. Met behulp van de luminescentiedatering kon worden vastgesteld dat het sediment is neergelegd in 1775 of 1776. Uit historische bronnen weten we dat in beide jaren de kust door zware stormen werd getroffen. Meer info: www.citg.tudelft.nl.

De Pingjumer Gulden Halsband (foto Gouwenaar).

Wetsingerzijl in het Reitdiep opgeknapt

Op 6 juli 2011 stelde het algemeen bestuur van Waterschap Noorderzijlvest een krediet ter beschikking voor de restauratie van de Wetsingerzijl bij Groot Wetsinge in het Reitdiep. Ook de gemeente Winsum en de Regio Groningen-Assen dragen financieel bij. De schut- en uitwateringssluis dateert uit circa 1867 en had eerst vijf deuren. Op deze locatie is al sinds 1634 een sluis aanwezig. De Wetsingerzijl ligt op een van de mooiste plekjes in het Reitdiepdal. De sluis wordt in het inrichtingsplan voor het genoemde gebied genoemd als een object met een grote landschappelijke en cultuurhistorische waarde. Voor de uitvoering van het werk zal de sluis worden drooggelegd. De restauratie gaat dit jaar van start. Meer info: www.noorderzijlvest.nl.

Actie rond Pingjumer Gulden Halsband

Hij wordt wel de oudste omringdijk van ons land genoemd: de twintig kilometer lange Pingjumer Halsband. De aanleg van deze dijk begon in de tiende eeuw en hij werd rond 1100 voltooid. De dijk moest het dorp Pingjum tussen Harlingen en Bolsward beschermen tegen het water van de zeearm de Marne. Tijdens de grote watersnood van februari 1825 bewees de Halsband nog goede diensten en bleef Pingjum droog. Pas in 1892 werd de dijk officieel opgeheven als zeewering. Inwoners van Pingjum ijveren nu voor een monumentenstatus voor de dijk. Deze wordt de laatste tijd steeds meer aangetast. Sommige stukken zijn afgegraven en andere beschadigd door zwaar landbouwverkeer. Op zaterdag 29 oktober 2011 organiseerde een werkgroep een grote actiedag om aandacht voor de Pingjumer Halsband te vragen. Met vereende krachten werd een gat in de dijk gesloten. De auteur Frank Westerman, bekend van de roman *De graanrepubliek*, debatteerde met politici, historici, natuurbeschermers en vertegenwoordigers van landbouworganisaties over de bescherming van de dijk. Kunstenaars maakten met werk langs de dijk de grote landschappelijke waarde duidelijk. Het gaat de werkgroep niet alleen om een beschermde status, maar ook beter onderhoud en een goede doorgaande wandelroute over de dijk. Een grote moeilijkheid bij dit alles is dat de Pingjumer Halsband meerdere eigenaars heeft met ieder hun eigen belangen.

Cultuurhistorische atlas Overijsselse Vecht

Op 29 september 2011 verscheen de cultuurhistorische atlas van de Overijsselse Vecht. Het dal van deze 'grootste kleine rivier van Nederland' is gaaf bewaard gebleven en bevat een veelheid aan interessante aardkundige, archeologische, historisch-geografische, architectuur-historische en ecologische elementen. De nieuwe atlas brengt al die sporen in beeld en verklaart hun ontstaan: rivierarmen, stuifduinen, grafheuvels, esdorpen, steden, herbergen, kastelen etcetera. Zo ontstond een boeiende en rijk geïllustreerde geschiedenis van het Vechtdal en zijn bewoners. Alles wordt overzichtelijk in beeld gebracht met behulp van tientallen kaarten gecombineerd met afbeeldingen van historisch kaartmateriaal. Aangaande dat laatste werd bijzonder geprofiteerd van de herontdekte kaarten van de waterstaatsingenieur Thomas Joannes Stieltjes (1819-1878). Hij deed in de jaren 1869-1871 in opdracht van de provincie uitgebreid onderzoek naar de wateroverlast waarmee Overijssel regelmatig kampte. In verband met dit onderzoek maakten Stieltjes en zijn medewerkers bijna zevenhonderd kaarten en profieltekeningen. Die werden opgeborgen in een speciaal vervaardigde zwarthouten kist met het opschrift "Kanaliseringsplannen van Ingenieur T.J. Stieltjes". De kist kwam naderhand bij het Historisch Centrum Overijssel terecht en een gedeelte van de inhoud werd tijdens de Open Archiefdag van 2010 getoond. Een goudmijn, vond Luc Jehée, medewerker waterbeheer bij de provincie Overijssel en lid van de redactie van de cultuurhistorische atlas. Een en ander leidde tot digitalisering van Stieltjes' kaarten en tekeningen. Ze kunnen binnenkort worden geraadpleegd op www.overijsselkaart.nl.

Jan Neeffes, Otto Brinkkemper, Luc Jehée, Wim van de Griendt (red.), *Cultuurhistorische atlas van de Vecht. Biografie van Nederlands grootste kleine rivier.* (Zwolle: WBooks, 2011). 336 blz. + kaarten. Geïllustreerd. ISBN 9789040078309. €34,95.

Restauratie bijgebouwen Dijkhuis Jaarsveld

Achter de Lekdijk bij Jaarsveld ligt het karakteristieke oude dijkhuis van het voormalige Hoogheemraadschap van de Lekdijk Benedendams en IJsseldam. Het in Hollandse neo-renaïssancestijl opgetrokken pand werd ontworpen door de architect J.F. Klinkhamer en dateert uit 1903. Achter het polderhuis staan diverse bijgebouwen. Het gaat om een ste-

De zwarte schuur bij het Dijkhuis Jaarsveld tijdens de restauratie. Foto Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden.

nen wachthuis, de zwarte schuur en een vroegere woning en paardenstal. Woning en stal zijn zeventiende-eeuws, de schuur achttiende-eeuws. Het wachthuis is met dezelfde baksteen en in met het dijkhuis vergelijkbaar metselverband opgetrokken en waarschijnlijk even oud. Het hele complex is een Rijksmonument en staat in de top honderd van het industrieel erfgoed in de provincie Utrecht. De bijgebouwen verkeerden echter in slechte staat. Bovendien waren de oude gebruiksfuncties achterhaald. Het algemeen bestuur van Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden besloot daarom in de zomer van 2011 tot een grote renovatie, restauratie en herbestemming van de genoemde bijgebouwen. De zwarte schuur en de woning worden expositieruimte en tevens geschikt gemaakt voor de ontvangst van groepen met cultuurhistorische interesse. Hierbij werkt het hoogheemraadschap samen met vrijwilligers uit Lopik. De kosten van het hele project bedragen rond de een miljoen Euro. Het hoogheemraadschap ontvangt subsidies van de provincie, het Rijk, Erfgoedparels, Agenda Vitaal Platteland en BRIM (Besluit Rijksdienst Instandhouding Monumenten). De werkzaamheden zijn inmiddels van start gegaan en worden in de loop van dit jaar voltooid. Meer info: www.hdsr.nl.

Herstel Stoneystuw Amersfoort

Aan de entree van de oude binnenstad van Amersfoort ligt naast de Koppelpoort de mede beeldbepalende Stoneystuw, uitgerust met een door de Britse ingenieur Francis Stoney ontwikkeld schuifstelsel. De stuw dateert uit 1909 en regelt de watertoevoer van de Oosterbuitensingel naar de Eem. Het gaat om een Rijksmonument. Helaas werd de stuw eind jaren tachtig van de vorige eeuw gedeeltelijk onttakeld door de verwijdering van de as met tandwielen en het contragewicht en andere onderdelen. Gelukkig liet de gemeente Amersfoort verleden jaar in nauwe samenwerking met Waterschap Vallei en Eem de stuw herstellen. Ook het Bouwfonds Cultuurfonds droeg financieel bij. In juli 2011 werd de eerste fase van het project voltooid bestaande uit het weer aanbrengen van de bovenas met gietijzeren tandwielen. Hiermee was het Bureau Aangepaste Technologie (BAT) uit Sittard belast, een van de weinige bedrijven die de restauratie van dergelijke industriële monumenten aankunnen. In de herfst van het afgelopen jaar vond allerlei onderhoudswerk plaats. Door middel van een ballenlijn onder de brug wordt voorkomen dat waterverkeer de stuw invaart. Trapjes aan de stuw maken het gemakkelijker en veiliger aan de wal te kunnen komen. Meer info: www.wve.nl en www.amersfoort.nl.

Zilveren gedenkpenning geslagen bij het eerste eeuwfeest van de Beemster in 1712. Collectie Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, Heerhugowaard.

400 jaar Beemster en Wogmeer

In mei 1612 viel de grote Noord-Hollandse droogmakerij de Beemster droog. Dat feit wordt in 2012 uitgebreid gevierd. Er verschijnt onder andere in augustus een grote nieuwe studie over de geschiedenis van de polder, getiteld *400 Jaar Beemster*. Dit voorjaar verscheen reeds een bijgewerkte kroniek van de historie van de Beemster met veel aandacht voor de waterstaatsgeschiedenis. In het museum In't Houten Huis in De Rijp, het geboortedorp van Leeghwater, is tot half oktober een tentoonstelling over de droogmaking en inrichting van het nieuwe land te zien. Aan die bijzondere ruimtelijke ordening dankt de Beemster zijn positie op de werelderfgoedlijst van de UNESCO. De polder vormt in feite een 7.000 hectare metende Renaissancetuin en werd reeds in

de zeventiende eeuw bejubeld door binnen- en buitenlanders. Het Edams Museum haakt ook bij het jubileum aan met een tentoonstelling over leven en werk van de Beemster kunstenaar Simon de Heer (1885-1970). In de polder zelf vinden het hele jaar door tal van activiteiten en herdenkingen plaats met als hoogtepunt de grote jubileum week van 25 augustus tot en met 2 september. Juist in die week is de Beemster een bezoek zeker waard.

Naast de Beemster telt Noord-Holland nog een feestvierende droogmakerij. Het gaat om de Wogmeer ten westen van Hoorn. In 1598 verstrekten de Staten van Holland al een octrooi voor dit project, maar er kwam toen nog niets van. Op 8 november 1607 volgde de verlening van een tweede octrooi aan Jacob van Duivenvoorde, heer van Obdam. Nu slaagde de onderneming wel. Het nieuwe land werd in 1609 verkaveld, maar was waarschijnlijk toen nog niet bruikbaar. Als in de Beemster vieren de inwoners van de Wogmeer in 2012 het vierhonderdjarig bestaan van hun polder met onder andere een feestweekeinde in september. Meer info: www.400jaarbeemster.nl, www.beemsterinfo.nl, www.houtenhuis.nl, www.edamsmuseum.nl, www.wogmeer.nl.

Prof.mr. Henk van der Linden overleden

Op 27 maart van dit jaar overleed op negentigjarige leeftijd prof.mr. Henk van der Linden. Zijn verdiensten voor de waterstaatsgeschiedenis en de Vereniging kunnen niet genoeg benadrukt worden. Van der Linden promoveerde in 1955 te Utrecht op het baanbrekende proefschrift *De Cope. Bijdrage tot de rechtsgeschiedenis van de openlegging der Hollands-Utrechtse laagvlakte*. Hierin wees hij als eerste op de systematische ontginning van het genoemde gebied door 'coopbrieven' van de landsheer waarin de eigendomsverhoudingen en de rechten en plichten van de kolonisten precies werden geregeld. Hierna volgden vele andere publicaties. Na een loopbaan in Utrecht werd Van der Linden secretaris-rentmeester van het Hoogheemraadschap van Rijnland. Ook was hij geruime tijd voorzitter van het Grootwaterschap Woerden. In 1971 werd Van der Linden benoemd tot hoogleraar Nederlandse Rechtsgeschiedenis aan de Vrije Universiteit. Samen met drs. Chris Streefkerk en prof.dr. Cees Dekker nam hij in 1986 het initiatief tot de oprichting van de Contactgroep Nederlandse Waterstaatsgeschiedenis. Aanleiding was Van der Lindens emeritaat waardoor hij als belangrijk aanspreekpunt voor de Nederlandse waterstaatsgeschiedenis wegviel. Deze contactgroep vormde zichzelf in 1990 om tot de huidige Vereniging voor waterstaatsgeschiedenis. Van der Linden werd de eerste voorzitter. Op 11 mei 1992 overhandigde hij in het Schielandhuis te Rotterdam het allereerste nummer van het *Tijdschrift voor waterstaatsgeschiedenis* aan Jaap IJff, destijds voorzitter van de Unie van Waterschappen. Vanaf dat allereerste nummer had Van der Linden zitting in de Adviesraad van het *Tijdschrift*. De redactie hoopt in een volgend nummer in een uitgebreider 'in memoriam' op zijn leven en werk terug te komen.